

inclou
Gais i lesbianes en
l'educació

Educació en el lleure

ELS QUADERNS DE L'INCLOU 1

Materials per al treball de la diversitat afectiva i sexual

Autors: Jaume Barril i Adell i Josep Àlvarez i Picos

Dipòsit legal: B-7895-2005

Disseny i maquetació: www.belhamdisseny.com

DECLARACIÓ DE DRETS DELS ESTUDIANTS LGBTQ (LESBIANES, GAIS, BISEXUALS, TRANSSEXUALS I QUE ES QÜESTIONEN LA SEVA SEXUALITAT)

Dret a rebre informació exacta i adequada sobre l'orientació sexual en els llibres de text i en altres materials educatius.

Dret a rebre informació imparcial sobre les contribucions que han produït tot al llarg de la història les lesbianes, gais, bisexuals i transgènere en totes les àrees del coneixement, entre les quals destaquen l'art, la literatura, la ciència, els esports, la història i les ciències socials.

Dret a tenir models positius, tant en persona com en el currículum; dret a una informació exacta sobre si mateixos/es, sense prejudicis, formulada per adults preparats que no tan sols informin als i les estudiants lgbtq sinó que els/les recolzin.

Dret a assistir a l'escola sense haver de patir violència verbal o física, de manera que l'educació i no la supervivència sigui la prioritat dels estudiants.

Dret d'assistir a escoles on el respecte i la dignitat de tots els i les estudiants, inclosos els/les estudiants lgbtq sigui una de les prioritats formulades per la inspecció educativa, recolzada per les autoritats locals i nacionals d'educació i que s'apliqui i es faci complir per la inspecció, la direcció dels centres i el professorat a l'aula.

Dret a formar part de tots els programes de recolzament que existeixin per a ajudar adolescents a superar les dificultats de l'adolescència.

Dret a tenir legisladors que garanteixin els seus drets constitucionals i lluitin per ells, en lloc de legisladors que reforcin l'odi i els prejudicis.

Dret a una educació lliure d'homofòbia i de discriminació.

Scott Bidstrup

(traducció al català d'Iñaki Tofiño).

Basat en un document adaptat per GLAAD/SFBA's Project 21 a partir de documents de Project 10 (Los Angeles Unified School District) i del document "Teaching and Counseling Gay & Lesbian Students Action Sheet" de la National Education Association (EE.UU.).

PER QUÈ AQUESTA GUIA?

La guia que tens a les mans forma part d'un conjunt de guies adreçades al món educatiu que serveixen per tractar el tema de la diversitat sexual, concretament l'homosexualitat, als centres educatius.

És en aquests llocs on els infants, adolescents i joves passen gran part de l'etapa més important de la seva vida: el seu desenvolupament com a persona. És en aquest moment quan comencen a prendre decisions per sí mateixos. Han de trobar la seva pròpia imatge i manera de ser, la seva identitat sexual i personal, triar els estudis que els serviràn per marcar el seu futur professional, comencen a viure la seva sexualitat...

I, dins del món educatiu, n'hi ha un de molt important, que és el que correspon al camp de l'educació no formal, i específicament l'educació popular, on principalment s'emmarquen els agrupaments escoltes i els centres d'esplai, espais on van, sobretot a l'adolescència, per pròpia voluntat i on el que poden aprendre es fa, sovint, a través de l'acció. Amb l'experiència. Són llocs on es parla molt amb els adolescents i joves, sense el pragmatisme de les escoles. És, sovint, als espais d'educació popular on es tracten més els temes del racisme, el sexisme, la xenofòbia... per fer de tot això una nova font d'aprenentatge a través de les pròpies vivències. Girar la truita per aprofitar la suma de cultures, de sexes, de llengües, d'origens...

Per això existeix aquesta guia. Per ajudar educadors i educadores d'agrupaments escoltes o centres d'esplai, animadors juvenils de casals de joves i formadors i formadores en general, a trobar noves oportunitats educatives. Per trobar-les en un espai de la nostra vida, la sexualitat i la seva diversitat, on, sovint, altres han vist problemes i tabús.

QUÈ TROBARÀS EN AQUESTA GUIA?

En tant que material destinat a formadors i formadores, en aquesta guia trobaràs el material necessari per fer una sessió formativa, d'una durada aproximada de cinc hores, sobre homosexualitat adreçada a monitors i monitores, caps escoltes i animadors i animadores juvenils.

La guia et proposa 7 dinàmiques diferents que combinen temes més o menys teòrics amb d'altres de més pràctics. Cada una d'elles indica l'objectiu que persegueix i la metodologia adequada per dur-la a terme. Al final de tot, hi trobaràs diferents materials fotocopiabls per al desenvolupament de la sessió.

PER QUÈ HOMOSEXUALITAT?

L'homosexualitat és un dels grans temes pendents de l'educació. No és arriscat afirmar que entre els educadors i animadors juvenils, més enllà de les coneixences personals, encara hi ha força desconeixement. Podem trobar, per exemple, educadors que mantenen que les relacions entre persones del mateix sexe són fruit d'una opció personal i que només es produeixen entre persones adultes. Tampoc és estranya la creença que al nostre esplai no hi ha gais o lesbianes. Res més lluny de la realitat. Una part important del jovent, amb necessitats educatives específiques, passa desapercibuda i està desatesa pels nostres centres d'esplais, agrupaments escoltes o casals de joves.

A la societat actual encara es manté una concepció de l'homosexualitat basada en estereotips. Al llarg de la infància s'interioritzen models socials i culturals que ridiculitzen l'homosexualitat i la redueixen a tòpics. En arribar a l'adolescència, descobreixen i/o experimenten les seves primeres vivències afectives i sexuals. Però els adolescents gais i lesbianes es troben desorientats, mancats de referents i, en conseqüència, sotmesos a una doble pressió: la del món dels adults i la del propi grup (amb el qual necessiten identificar-se malgrat haver de renunciar a expressar-hi una part dels seus sentiments i vivències). En alguns entorns socials i familiars aquesta pressió pot esdevenir insuportable.

Avui dia, en alguns agrupaments, centres d'esplai o casals de joves es treballa, amb el jovent, la sexualitat de manera oberta, tot i que, en general, no es parla d'afectivitat, ni es mostra la diversitat en l'orientació sexual. Aquest silenci fa creure, com ja s'ha dit abans, que tothom és heterosexual; és un silenci permissiu amb els insults i les injúries vers l'homosexualitat i segueix abocant els joves gais, lesbianes, bisexuals, transsexuals i aquells que es qüestionen la seva sexualitat a l'exclusió.

Totes les persones que treballen en l'educació poden contribuir a què infants i joves puguin expressar i compartir els seus sentiments. Ja siguin homosexuals, bisexuals o heterosexuals, poden col·laborar en la crea-

ció d'entorns segurs i acollidors per al desenvolupament d'aquests infants i joves. Aquesta és una important tasca a compartir en què tots i totes podem jugar un paper molt significatiu.

Els educadors i animadors han d'entendre que la descoberta, per part de l'adolescent, de la seva orientació i identitat sexual és un procés complex de creixement personal i que, per això, afavorir la visibilitat i la normalització de l'homosexualitat ajuda tota persona adolescent a créixer, a viure plenament i a realitzar-se. El treball de l'homosexualitat és una oportunitat educativa comparable al treball de qualsevol altra forma de discriminació (racisme, sexisme, etc.). Ajudant les persones homosexuals al coneixement de si mateixes, s'ajuda també les heterosexuals a conèixer amb la diversitat i a tenir un coneixement més real de la sexualitat humana.

Davant tots els canvis que es produeixen en els comportaments socials i en els models familiars, el camp de l'educació no formal, i més concretament el de l'associacionisme educatiu o el de l'acció social, que aglutina l'educació popular, ha de ser conscient, un cop més, del seu paper socialitzador per als infants i per a les famílies. El treball pels drets de les persones gais i lesbianes ha d'entrar als agrupaments escoltes, centres d'esplai i casals de joves, lloc on es formen actituds i s'eduquen valors.

No actuar d'aquesta manera perpetua l'homofòbia i la discriminació fonamentada en els rols clàssics que la societat atorga a l'home i a la dona. La censura o la ignorància, no tan sols d'idees sinó de fets, alimenten l'homofòbia.

Els centres d'esplai, agrupaments escoltes i casals de joves han de saber valorar la importància de l'homosexualitat com a forma de diversitat; han de crear un entorn segur per a infants i joves gais i lesbianes i han de ser un referent de diversitat per als heterosexuals. Cal que el centre es doti d'estratègies i recursos que trenquin la transmissió de l'homofòbia en els valors, les actituds i el llenguatge.

JO I L'HOMOSEXUALITAT

OBJECTIUS

L'objectiu d'aquesta dinàmica és fer veure als participants que davant les qüestions plantejades no hi ha una resposta bona o dolenta. Es tracta de fer-los reflexionar de manera oberta sobre el tema, fent que cada un d'ells exposi les seves actituds envers l'homosexualitat. Que comentin, sense por ni tabús, les seves experiències. Què van sentir o pensar la primera vegada que van escoltar alguna cosa sobre aquest tema.

Aquesta dinàmica és la primera, ja que convida els participants a explicar què en pensen realment, obrint la porta a dubtes i consultes que donaran peu a la resta de dinàmiques. És com un joc de coneixença on tothom pot dir-hi la seva.

METODOLOGIA

La metodologia que s'aplica en aquesta dinàmica consisteix a repartir el qüestionari que trobareu més endavant, amb una sèrie de preguntes, per tal que cada participant contesti per separat l'opció que trobi més adequada. Es planteja tipus text perquè, d'aquesta manera, hi ha més temps per al debat entre els participants. Tot i això, s'hi inclou un apartat, al text, per tal que pugin expressar qualsevol idea o dubte que tinguin.

Un cop contestat, es fa una ronda d'intervencions en què tothom explica què ha posat en alguna de les qüestions plantejades, per tal d'arribar a una sèrie d'idees que serveixin per tractar el tema mitjançant les dinàmiques posteriors.

TEMPORITZACIÓ

RECOMANADA

40 / 50 minuts.

MATERIAL NECESSARI

Una fotocòpia del qüestionari per a cada participant. Trobaràs un exemplar fotocopiabile en l'annex I d'aquesta guia.

OBJECTIUS

Per mitjà d'aquesta dinàmica s'intentarà fer veure als participants la necessitat d'incloure aquest tema en la vida de l'agrupament escolar, el centre d'esplai o el casal de joves.

METODOLOGIA

Aquesta activitat es planteja, inicialment, per fer a través d'una xerrada del propi formador.

Tanmateix, es pot iniciar la dinàmica amb una pluja d'idees per part dels participants amb les seves opinions de per què cal tractar aquest tema els centres.

TEMPORITZACIÓ RECOMANADA

20 minuts.

CONTINGUT

L'insult cap a gais i lesbianes és molt habitual. "Marieta l'últim!!" o "Això és una mariconada" són comentaris molt freqüents davant dels quals l'educador o l'animador no sap com reaccionar.

Tothom té dret a créixer en un entorn sense agressions. De la mateixa manera que treballem el sexisme o el racisme i aprenem a respectar tothom, hem de ser conscients que hi ha actituds i expressions que agredeixen i no s'han de tolerar.

De fet els insults com marieta o bollera molt sovint no van dirigits a gais i lesbianes, sinó a persones que no segueixen l'estàndard de comportament que se'ls pressuposa (nois que no juguen a futbol, noies que prefereixen jocs violents, etc.).

Qüestionar-se les normes sobre afectivitat, sexualitat i gènere. Reflexionar sobre les nostres actituds pel que fa a les relacions

entre persones, el sexe, l'afecte, el rol d'homes i dones, etc., i qüestionar-se les idees preconcebudes és saludable per a tothom, ajuda gais i lesbianes a conèixer-se i els heterosexuats a viure la sexualitat amb més naturalitat.

Els gais i les lesbianes semblen invisibles a la resta de la gent, als companys de l'agrupament, l'esplai o casal i a l'educador o animador juvenil. El fet de no tenir cap marca que els identifiqui com a gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals (glbt) fa que passin desapercibuts. Mai es parla d'una forma positiva d'ells, ni se'ls donen referents amb qui identificar-se. Els adolescents glbt han de construir la seva identitat normalment en l'anonimat i la soledat.

El fet de ser invisibles els fa sentir aïllats i sense possibilitat de compartir els seus sentiments.

La presumpció d'heterosexualitat fa que se suposi que tothom ha de seguir els mateixos patrons: els nois trobaran una noia (Que t'agrada alguna noia?) i les noies, un noi (Què tens xicot?). Les amistats entre nois i noies són impossibles (No pot ser que només sigueu amics!) Una relació únicament d'amistat entre noi i noia és inconcebible.

Infants i joves necessiten entorns segurs per expressar els propis sentiments. Un noi negre neix dins una família de negres, mentre que una gitana es cria normalment envoltada de gitanos. Creixen i es desenvolupen en un entorn que els entén, que els dona suport: un entorn proper. Els infants glbt no només neixen en una societat majoritàriament homòfoba sinó que també les seves famílies

formen part, en la majoria dels casos, d'aquesta homofòbia. Això fa que els adolescents gblt necessitin molts esforços per tirar endavant sense l'ajut de la família, els amics, l'escola i la societat. Han d'anar construint poc a poc entorns segurs on tothom pugui expressar els seus sentiments sense por a ser rebutjat.

De la mateixa manera que se celebra l'amor i l'afectivitat heterosexual, les relacions afectives de dos nois o dues noies no només s'haurien de respectar sinó que s'haurien de considerar un valor positiu.

Els adolescents necessiten referents positius. Sembla que els únics que s'han adonat que les persones gblt existeixen són els mitjans de comunicació. Els referents més propers són a la televisió. Si ets gai, tens sort de conèixer a alguns gais famosos amb els quals segurament no t'identificaràs però almenys saps que existeixen. Les lesbianes, bisexuals i transsexuals no tenen tanta sort. S'ha de continuar treballant molt perquè es faci patent la diversitat de la societat, de les persones i de les famílies, de manera que tothom tingui referents positius amb qui identificar-se.

Cal que aquests referents siguin reals i propers, d'aquí la necessitat de la visibilitat d'educadors o animadors gais i lesbianes, de les famílies diverses...

Parlar a infants o joves sobre orientació sexual els protegeix dels prejudicis, ajuda a transmetre'ls els valors del respecte i la comprensió i serà més fàcil tractar altres temes complexos. La ignorància o la por a la diversitat d'orientació sexual pot abocar-los a conductes violentes o de no acceptació d'altres infants que percebin com a diferents.

D'altra banda, el silenci com a resposta a una pregunta de l'infant o jove pot ser interpretat negativament o erròniament.

Tard o d'hora acabaran sentint paraules com ara marieta o tortillera. No n'entendran bé el significat, però interioritzaran que es tracta d'alguna cosa negativa i començaran a construir prejudicis. Fins i tot pot ser que aquests mots vagin dirigits a ells o elles, i això els pot causar inseguretat i/o angoixes innecessàries.

OBJECTIUS

L'objectiu que persegueix aquesta activitat és el d'aclarir conceptes bàsics per tal de poder diferenciar termes com sexe biològic, rol de gènere, identitat de gènere i orientació sexual, bo i analitzant, al mateix temps, la diversitat que aquestes distincions comporten en la sexualitat humana.

Es pretén, també, fer veure als participants que la realitat afectiva i sexual no té una única manera de viure-la (l'heterosexual), sinó que és diversa i plural.

METODOLOGIA

Es passa als participants un full amb una sèrie de quadres, per tal d'omplir-ne uns de buits, segons el seu criteri i coneixements previs, amb una sèrie de mots que també hi apareixen. Posteriorment, es fa una explicació teòrica i aclariment de termes. En funció del temps de què es disposi, es pot fer que els participants comentin què han escrit i per què. El formador o formadora disposarà del full amb tots els espais plens.

TEMPORITZACIÓ RECOMANADA

30 / 45 minuts.

MATERIAL NECESSARI

Es lliura una fotocòpia amb uns quadres plens i altres de buits i una llista de mots que serveixen per omplir els espais buits. Trobaràs un exemplar fotocopiabile en l'annex 2 d'aquesta guia.

CONTINGUT I ARGUMENTS EXPLICATIUS

Un cop omplert el quadre per part dels par-

ticipants, cal aclarir conceptes. Heus ací algunes idees que us poden ajudar:

- Part de la confusió en el llenguatge, al voltant dels termes relacionats amb la sexualitat, prové de la idea preconcebuda que diu que la finalitat de la sexualitat humana és la reproducció, quan en realitat n'és una conseqüència, i només en determinats casos. De fet, la major part de les relacions sexuals tenen com a objectiu l'obtenció de plaer i la comunicació.
- També hi ha la idea que la sexualitat humana és exclusivament als genitals, quan principalment és al cap (desigs, fantasies...).
- Les variables sexe, rol i identitat de gènere i orientació són independents. En la realitat, és possible qualsevol combinació entre totes elles.
- Hi ha un altre aspecte de la sexualitat, que també cal tenir en compte: les pràctiques sexuals que cadascú (individualment) prefereix dur a terme durant una relació sexual. Aquesta seria una quarta variable independent de les altres.

QUÈ TINC (sexe biològic)
QUI SÓC (identitat de gènere)
QUI M'AGRADA (orientació sexual)
QUÈ M'AGRADA (pràctiques)

Exemples:

Sexe femení, identitat de gènere dona, orientació homosexual = dona lesbiana.

Sexe masculí, identitat de gènere dona, orientació heterosexual = transsexual heterosexual.

Les estadístiques diuen que la majoria de transsexuals se senten atrets per persones del gènere oposat (per tant són heterosexuals).

SEXE	QUINS ÒRGANS TINC?	OVARIS	FEMELLA	INTERSEXUAL
		VAGINA		
		TESTICLES	MASCLE	
		PENIS		

ROL DE GÈNERE	QUINES ACTITUDS ADOPTO?	JUGAR A FÚTBOL	MASCULÍ	TRANSGÈNERE
		AGRESSIVITAT		
		JUGAR A NINES	FEMENÍ	
		PASSIVITAT		

IDENTITAT DE GÈNERE	QUÈ SÓC? COM VISC EN SOCIETAT?	EM DIC JOAN	HOME	TRANSEXUAL
		EM DIC LAURA	DONA	

ORIENTACIÓ	QUI M'AGRADA?	PERSONES DEL MEU GÈNERE / SEXE	HOMOSEXUAL (GAI - LESBIANA)
		PERSONES DE L'ALTRE GÈNERE / SEXE	HETEROSEXUAL
		PERSONES DELS DOS SEXES	BISEXUAL
		NO HO TINC CLAR	QÜESTIONANT-SE LA SEVA SEXUALITAT

OBJECTIUS

L'objectiu principal d'aquesta dinàmica consisteix a desmuntar estereotips i evidenciar els prejudicis que hi ha al voltant de l'orientació sexual.

METODOLOGIA

El formador o la formadora disposarà d'una sèrie d'afirmacions escrites que lliurarà, de manera individual, a cada participant per tal que hi reflexionin (uns dos o tres minuts, aproximadament). Posteriorment es fa una posada en comú en què cada un d'ells ha de dir el que realment ha pensat davant de l'afirmació que li ha tocat.

En el transcurs d'aquesta dinàmica, el formador aprofita per "fer sortir" els prejudicis que hi ha entorn del tema, incidint-hi en aquells que puguin ser més importants.

TEMPORITZACIÓ RECOMANADA

30 / 40 minuts.

MATERIAL NECESSARI

Fitxes amb les diferents afirmacions. Trobaràs un exemplar fotocopiablable en l'annex 3 d'aquesta guia. Es tracta d'un llistat amb frases proposades pels autors i que sempre són modificables en funció del temps disponible i del tipus de participants.

CONTINGUT I ARGUMENTS EXPLICATIUS

El nostre llenguatge i les nostres actituds habitualment estan marcades pels estereotips i els prejudicis que ens envolten. És important identificar-los i fer tot el que

estigui en les nostres mans per combatre'ls i eliminar-los de la nostra realitat

Afirmacions com:

- Els gais i les lesbianes són fàcilment identificables.
- Les lesbianes són poc femenines.
- Tots els efeminats són gais.

només demostren una ignorància respecte a la diferència del rol de gènere i l'orientació sexual analitzats en el punt anterior.

També troben afirmacions poc afortunades on es relacionen les pràctiques amb l'orientació sexual i que deixa entreveure una concepció molt reduïda de la sexualitat humana.

- És gai perquè li agrada que li donin pel cul.
- És lesbiana perquè no ha trobat l'home adequat.
- Tenir una o varies experiències homosexuals fa que una persona es torni homosexual.

Sovint utilitzem tòpics, que adjudiquem el col·lectiu de gais i lesbianes, que no tenen cap justificació raonada i són fàcilment rebatibles.

- Els gais són promiscus i no mantenen relacions estables.
- Els gais i les lesbianes es dediquen preferentment a determinades feines.
- Els gais són tots molts cultes i sensibles.
- Tots els gais són efeminats i una mica "locas".

Cal desmentir algunes afirmacions, que contenen informació errònia i només fan augmentar el desconcert del jovent.

- **L'homosexualitat es pot canviar o l'homosexualitat es pot curar:** en tot cas es pot reprimir; la gent decideix com viu la seva sexualitat (una decisió molt condicionada per l'entorn social), no les persones que desitja.
- **Parlar d'homosexualitat és fer-ne proselitisme:** parlar d'homosexualitat és exposar un tema, una realitat, i no pretendre convertir ningú.
- **Un gai té més possibilitats de contraure la Sida que un heterosexual:** això depèn de les pràctiques sense protecció i amb risc que es facin. De fet, només cal remetre's a les estadístiques i estudis per veure que en aquests moments el nombre de casos d'infecció entre heterosexuals és percentualment més alt i augmenta més ràpidament.
- **Cada cop n'hi ha més. Està de moda:** potser cada cop n'hi ha més que són visibles, però no hem d'oblidar que és una realitat només de les grans ciutats occidentals; als pobles i en d'altres països no passa el mateix. En alguns casos, pot arribar a ser, fins i tot, un motiu per emigrar del poble a la gran ciutat o d'un país a un altre.
- **Els gais i les lesbianes només es relacionen socialment entre ells:** la gent es reuneix per afinitats en tots els àmbits i potser passa en alguns casos perquè encara en d'altres àmbits no es poden sentir segurs.
- **A les parelles homosexuals una persona fa d'home i una altra de dona:** aquesta afirmació prové d'un concepte molt sexista dels rols de l'home i de la dona. Tot és negociable. No hi ha rols predeterminats. Es un tòpic de gènere. Què vol dir fer d'home i fer de dona?
- **Els pares homosexuals pujaran fills homosexuals o els infants educats en un entorn familiar homosexual tenen més possibilitats de ser gais o lesbianes:** hi ha estudis que demostren que això no és cert i, a més, cal constatar que pràcticament tots els homosexuals s'han criat, han crescut i han estat educats en ambients heterossexuals. De tota manera, si això fos cert, quin seria el problema?
- **La majoria d'homes que abusen sexualment de menors són gais:** estem davant d'una acusació molt greu. Hi ha estudis i estadístiques que demostren de forma fefaent tot el contrari.
- **No hi ha nens o nenes gais o lesbianes. Això és cosa d'adults.** Hi ha nens heterossexuals?
- **Els gais i les lesbianes tenen els mateixos drets que els heterossexuals:** actualment encara no. En països com el nostre s'ha avançat bastant però encara se'ls tracta en alguns àmbits com a ciutadans de segona. Per altra banda, la realitat és molt diferent en els països occidentals que en la resta del món.

OBJECTIUS

Fer que els educadors i animadors pensin en com solucionar els conflictes que puguin sorgir sobre l'orientació sexual a l'agrupament escolta, el centre d'esplai o el casal de joves.

METODOLOGIA

El formador o la formadora convida els participants a explicar situacions que es puguin trobar o que ja s'hagin trobat. Amb les esmentades situacions, es fan grups de treball que hauran de proposar activitats per treballar el tema amb infants, adolescents, joves o mares i pares.

S'adjunta un llistat de possibles "situacions conflictives" per si el formador creu que seran més útils per tractar el tema.

Posteriorment es fa una posada en comú, demanant a tots els participants que expressin la seva opinió sobre la feina o proposta feta per cada grup.

TEMPORITZACIÓ RECOMANADA

45 / 60 minuts.

SUGGERÈNCIES D'ACTUACIÓ.

Aquí teniu algunes possibles situacions, amb algunes idees per tractar el tema, per tal de complementar les propostes fetes pels participants.

Una noia masculina o un noi efeminat són objecte de burla per part dels seus companys d'esplai, agrupament o casal.

Aturar l'acció i fer visible la discriminació:

això que fas és discriminatori.

Atenció!! No convertir l'infant insultat en protagonista.

Reflexionar sobre el significat i les conseqüències.

S'accepta un insult racista?

Noi o noia que té dubtes sobre la seva orientació i ens demana consell.

Tranquil·litzar i recolzar, bo i deixant clar que en aquest centre això no és un problema.

No oblidar el tema, interessar-se de tant en tant.

Proporcionar informació i materials.

Noi o noia que surt de l'armari i aparenta que no passa res, però quan parlem amb ell o ella detectem angouxa pel tema.

En aquest cas, no hi ha una resposta única, cal crear un clima de confiança perquè aquesta persona pugui viure el seu procés sense angouxa.

Hi ha un nen o nena amb dos pares o dues mares.

Treballar la diversitat familiar perquè això no suposi un trasbals.

Atenció a les activitats tipus "dia del pare".

Els nois i noies pregunten molt i s'asabenten que dos educadors (o educadores) són parella.

Viure-ho amb naturalitat i respondre a les inquietuds com es faria en el cas d'una parella heterosexual.

Una educadora lesbiana o un cap gai que té por de fer pública la seva homosexualitat.

No forçar-los, però valorar la necessitat de

referents positius per a infants o joves.
Donar-li suport per fer que estigui còmode.

Pares i mares que s'inquieten perquè hi ha un educador o animador homosexual.

L'expressió de dubtes i inquietuds és legítima i fins i tot pot ser una oportunitat més per parlar obertament i sense prejudicis.

Cal explicar que parlar d'homosexualitat no és promoure-la ja que l'orientació sexual no és una elecció personal sinó una característica de la persona. Explica'ls que quan l'esplai, l'agrupament o el casal treballa la diversitat d'orientació sexual, està constatant una realitat que existeix: els gais i les lesbianes són persones que contribueixen a la societat i tenen drets.

En una sortida del centre, els nois i noies insulten una parella d'homosexuals que van agafats de la mà.

Aturar l'acció. Fer visible la discriminació: això que fas es discriminatori.

Reflexionar sobre el significat i les conseqüències.

S'accepta un insult racista?

Hi ha un noi que sempre es vol disfressar de noia.

Endavant! Treballar la permeabilitat / flexibilitat del gènere amb tothom.

Un educador parla de l'homosexualitat i els adolescents li pregunten si és gai i perquè vol parlar d'aquestes coses.

És un tema important, que hauria de preocupar a tothom. No només gais i lesbianes.

És una bona estratègia que el tema el treballin els educador i animadors heterossexuals.

OBJECTIUS

Donar estratègies per fer de l'agrupament escolta, el centre d'esplai o el casals de joves un entorn segur per a tothom.

METODOLOGIA

Explicació de diferents arguments que complementen i resumeixen les anteriors activitats, bo i diferenciant entre aspectes generals i altres adreçats a infants i adolescents.

TEMPORITZACIÓ RECOMANADA

10 / 15 minuts.

CONTINGUTS

Resum explicatius dels temes tractats.

EN GENERAL

NO DONAR PER FET L'HETEROSEXUALITAT DE NINGÚ.

La presumpció que tothom és heterosexual fa que la gent que no ho és, especialment la gent jove, se senti com si fos invisible, cosa que és perjudicial per a l'autoestima de les persones.

Cal recordar que hi pot haver gent homosexual en qualsevol àmbit: infants, adolescents, joves, mares i pares, amics i amigues del centre, altres entitats del teixit associatiu del barri o poble, els equips d'educadors, el personal administratiu...

Tenir cura del llenguatge fent-lo més ampli i menys heterosexista fa que les persones homosexuals se sentin incloses en tots els àmbits.

GARANTIR LA IGUALTAT.

Els membres de l'agrupament escolta, el centre d'esplai o del casal de joves que són homosexuals han de saber que a les seves entitats es valora la igualtat i que estan protegits contra la discriminació.

La incorporació de l'orientació sexual a les polítiques antidiscriminatòries i a l'ideari i al projecte educatiu o associatiu de l'entitat és una expressió del compromís d'oferir un tracte igual a tothom.

CREAR UN AMBIENT DE SEGURETAT.

Tots els membres de la comunitat tenen dret a desenvolupar funcions sense por a l'assetjament. Si cal, el centre haurà d'adoptar mesures per tal de garantir aquest dret.

Tanmateix, en alguns centres d'esplai, l'agressió verbal i/o física contra gais i lesbianes, i contra aquells que no s'adeqüen els estereotips de gènere, és un fet habitual. Les entitats han d'establir amb claredat que no seran tolerades les agressions, inclòs el llenguatge tipus "marieta", "camionera"...

Han d'existir polítiques clares contra la discriminació, que han de ser divulgades entre tota la comunitat educativa i que han d'incloure, entre d'altres, la protecció de l'orientació sexual davant les agressions homòfobes, de manera que tothom tingui molt clara la manera d'actuar davant de les agressions (físiques, psicològiques, verbals...).

PRESENTAR MODELS O REFERÈNCIES SOCIALS.

L'experiència demostra que tenir coneguts homosexuals és la forma més efectiva de reduir el fanatisme homòfob. Tothom, heterosexuals o homosexuals, surt beneficiat

de tenir com a models mestres, educadors, animadors, entrenadors (...) que siguin omentament gais o lesbianes.

Mostrar a la gent jove glbt el coneixement de si mateix. Ajudar els que s'estan qüestionant la pròpia sexualitat i també els heterosexuats a conviure amb la diversitat i a tenir un coneixement més plural de la sexualitat humana.

Les entitats han de crear les condicions necessàries per tal que els educadors o animadors homosexuals se sentin segurs quan surten de l'armari.

Si no hi ha models homosexuals dins l'àmbit d'actuació del centre, cal que aquest els incorpori: es pot convidar gent de col·lectius homosexuals per tal que els facin alguna xerrada o activitat.

CELEBRAR LA DIVERSITAT.

Fer explícita la diversitat de models familiars, de parella i donar l'oportunitat perquè infants i joves expressin la diversitat que els envolta en la família i amistats.

FORMAR EL PERSONAL DOCENT I ADMINISTRATIU.

També el personal (formadors, administratius, etc.) dels centres ha de poder donar respostes a les necessitats dels infants i joves glbt.

REFORMULAR L'IDEARI, LES PROGRAMACIONS ...

Els educadors o animadors poden fer-ho incorporant temes gais i lèsbics en els centres d'interès, en les activitats o els jocs.

Això es pot dur a terme amb un canvi o adaptació de continguts: incloure personatges gais, parelles del mateix sexe en activitats... Es tracta, en definitiva, de deixar de tractar la temàtica glbt com a "especial" i passar-la a la "normalitat".

DIVERSIFICAR ELS CONTINGUTS DE LA BIBLIOTECA, AUDIOVISUALS, INFORMÀTICA I ALTRES MATERIALS.

Caldria diversificar els materials de les nostres biblioteques, videoteques, etc. ja que infants, joves i educadors o animadors hi cerquen informació. Normalment hi ha poca informació de temàtica glbt. Caldria assegurar la presència de recursos que informin sobre temes relacionats amb la homosexualitat.

AMB ELS INFANTS I JOVES

NO ESPERIS QUE SIGUI L'INFANT O JOVE QUI PREGUNTI; BUSCA OPORTUNITATS ADIENTS PER PARLAR-NE.

Pensa que no cal parlar de sexe, depenent de l'edat de l'infant o jove. L'orientació sexual està també molt lligada a les relacions de parella, a l'enamorament, a l'estimació, entre dues dones o dos homes.

Pots aprofitar alguna notícia als diaris o programa de ràdio o televisió on s'esmenti el tema per iniciar la conversa.

ESCOLTA'LS.

T'ajudarà a saber què els interessa més concretament i què estan en condicions d'entendre, segons l'edat que tinguin.

TORNA A PARLAR DEL TEMA MÉS ENDAVANT.

Massa informació d'un sol cop els pot col·lapsar, desinteressar o confondre. Deixa passar un cert temps i torna a treure el tema. Observa la seva reacció i allò que recorden.

MANTINGUES UNA ACTITUD RELAXADA.

No et preocupis si penses que no tens totes les respostes (sempre pots informar-te'n). L'important és com respons. No hem de

donar la sensació que una pregunta ens incomoda o que hi ha temes tabú al centre d'esplai o a l'agrupament.

EN DEFINITIVA

- No donar mai per segura l'heterosexualitat d'infants, adolescents i joves.
- Garantir la igualtat.
- Crear àmbits de seguretat, no tolerant agressions ni llenguatge homòfob.
- Presentar models i referències socials positives.
- Donar recolzament i acceptació als joves glbtq.

RECURSOS

OBJECTIUS

Fer que els participants disposin d'informació addicional per tal de tractar amb més informació qualsevol dubte sobre l'orientació sexual.

METODOLOGIA.

Fer una presentació dels diferents recursos disponibles.

MATERIAL NECESSARI

Fotocopia dels diferents material per tal de lliurar-los els participants. Trobaràs diferents originals fotocopiabls en l'annex 4 i consecutius al final d'aquesta guia.

Recomanem que el formador porti alguns exemplars de llibres, vídeos... per tal que els participants els puguin consultar.

RECURSOS RECOMENATS

- Llistat d'associacions i webs d'interès (Annex 4)
- Bibliografia. (Annex 5)
- Audiovisuals. (Annex 6)

QÜESTIONARI:

1. A quina edat et vas adonar que existia l'homosexualitat?

- () De petit/a.
- () Durant l'adolescència.
- () Fa poc.
- () No ho recordo.

2. Com va ser?

- () M'ho van explicar els pares.
- () Pels amics.
- () A la televisió.
- () A l'escola, a l'institut, a la universitat.
- () Altre. Quin?

3. Com t'ho van explicar? Quina visió li donaven a l'homosexualitat?

- () Positiva.
- () Negativa.
- () Indiferent.
- () Altra. Quina?

4. Coneixes personalment alguna persona homosexual?

- () Si. () No. () No ho sé.

5. Si tenies una idea feta sobre l'homosexualitat, el fet de conèixer algun gai o lesbiana, t'ha fet canviar d'opinió?

- () Sí, cap a una visió positiva de l'homosexualitat.
- () Si, cap a una visió negativa de l'homosexualitat.
- () No.

ANNEX 2

Columna 1:

QUI M'AGRADA?
 QUINS ÒRGANS TINC?
 QUÈ SÓC? COM VISC EN SOCIETAT?
 QUINES ACTITUDS ADOPTO?

Columna 2:

VAGINA
 TESTICLES
 PERSONES DE L'ALTRE GÈNERE /
 SEXE
 JUGAR A FÚTBOL
 AGRESSIVITAT
 PERSONES DELS DOS SEXES
 OVARIS
 EM DIC JOAN
 PASSIVITAT
 JUGAR A NINES
 PERSONES DEL MEU GÈNERE / SEXE

Columna 3:

FEMELLA
 INTERSEXUAL
 MASCULÍ
 DONA
 HOME
 HOMOSEXUAL (GAI - LESBIANA)
 HETEROSEXUAL
 QÜESTIONANT-SE LA SEVA SEXUALI-
 TAT

	1	2	3
SEXE			
		PENIS	MASCLE
ROL DE GÈNERE			
			FEMENÍ
IDENTITAT DE GÈNERE			
		EM DIC LAURA	
ORIENTACIÓ			
			BISEXUAL
		NO HO TINC CLAR	

1

ELS GAIS I LES LESBIANES TENEN ELS MATEIXOS DRETS QUE ELS HETEROSEXUALS.

2

ELS INFANTS EDUCATS EN UN ENTORN FAMILIAR HOMOSEXUAL TENEN MÉS POSSIBILITATS DE SER GAIS O LESBIANES.

3

TOTS ELS GAIS SÓN EFEMINATS I UNA MICA "LOCAS".

4

L'ESGLÉSIA CATÒLICA TÉ RAÓ: L'HOMOSEXUALITAT NO ÉS NATURAL.

5

NO HI HA NENS I NENES GAIS O LESBIANES. AIXÒ ÉS COSA D'ADULTS.

6

LA MAJORIA D'HOMES QUE ABUSEN SEXUALMENT DE MENORS SÓN GAIS.

7

**ÉS GAI PERQUÈ LI
AGRADA QUE LI DONIN
PEL CUL.**

8

**ÉS LESBIANA PERQUÈ NO
HA TROBAT L'HOME
ADEQUAT.**

9

**UN GAI TÉ MÉS
POSSIBILITATS DE
CONTRAURE LA SIDA
QUE UN HETEROSEXUAL.**

10

**ELS GAIS I LES LESBIANES
ES DEDIQUEN
PREFERENTMENT A
DETERMINADES FEINES.**

11

**ELS GAIS SÓN TOTS MOLT
CULTES I SENSIBLES.**

12

**CADA COP N'HI HA MÉS.
ESTÀ DE MODA.**

24

13

ELS GAIS I LES LESBIANES NOMÉS ES RELACIONEN SOCIALMENT ENTRE ELLS.

14

A LES PARELLES HOMOSEXUALS, UNA PERSONA FA D'HOME I UNA ALTRA DE DONA.

15

ELS ESTUDIS DEMOSTREN QUE EL 95% DELS TRANSSEXUALS TENEN COM A ÚNICA SORTIDA LABORAL LA PROSTITUCIÓ.

16

PARLAR D'HOMOSEXUALITAT ÉS FER-NE PROSELITISME.

17

ELS GAIS SÓN PROMISCUS I NO MANTENEN RELACIONS ESTABLES.

18

TENIR UNA O VÀRIES EXPERIÈNCIES HOMOSEXUALS FA QUE UNA PERSONA ES TORNI HOMOSEXUAL.

19

**LES LESBIANES SÓN
POC FEMENINES,
SOVINT SEMBLEN
CAMIONERES.**

20

**ELS GAIS I LES
LESBIANES SÓN
FÀCILMENT
IDENTIFICABLES.**

21

**L'HOMOSEXUALITAT ES
POT CURAR, TAL I COM
DEMOSTREN ALGUNS
METGES.**

22

**NO ÉS NECESSARI QUE
ELS/LES FAMOSOS GAIS I
LESBIANES SURTIN DE
L'ARMARI PÚBLICAMENT
I QUAN HO FAÏN ÉS PER
ACONSEGUIR MÉS FAMA.**

23

**UN COP ASSOLIDA LA
IGUALTAT DE DRETS,
S'ACABARAN LES
REIVINDICACIONS I LES
DESIGUALTATS.**

24

**L'HOMOSEXUALITAT ÉS
COSA DEL MÓN
"OCCIDENTAL".**

26

ENTITATS I COL·LECTIUS

INCLOU: gais i lesbianes en l'educació

www.inclou.org / info@inclou.org

COORDINADORA GAI-LESBIANA

900 601 601 (tots els dies de l'any de
18:00 a 22:00)

www.cogailes.org / e-ros@cogailes.org

Stop Sida

www.stopsida.org

Servei d'informació (EAGLE, Col·lectiu de lgt de Lleida)

Rambla Ferran 22, 3r, 2a 25007-Lleida

973 231609 eagle@lleida.org

ACORD

(Assessorament, Counselling, Orientació i Recursos per a Lesbianes)

acord@yahoo.es 93 296 69 25

Aula de la dona (Casal de cultura)

Nemesi Valls, 35 2n pis

08210-Barberà del Vallès

93 729 71 71 ext. 221

Servei d'orientació i ajuda a dones lesbianes

Servei de promoció de la dona

(Ajuntament de Terrassa)

Nou de Sant Pere, 36 08221-Terrassa

93 785 02 29 casa.galeria@terrassa.org

Col·lectiu Lambda de València

www.colectivolambda.com

Fundación Triangulo

www.fundaciontriangulo.es

COGAM - Educación

<http://cogam.org/educacion>

ANNEX 5

BIBLIOGRAFIA

INCLOU: gais i lesbianes en l'educació.

Gent com tu? Adolescència i diversitat sexual.

Barcelona: Viena, 2004.

TODÓ, Lluís Maria.

Carta a un adolescent gai.

Barcelona: Columna, 2002.

DRILL, Esther; McDONALD, Heather; ODES, Rebecca.

¡Descúbrete! Una nueva visión del cuerpo, la mente y la vida de las chicas.

Laura Manera (traductora).

Barcelona: Ediciones B, 2000.

CASTER, Wendy.

Manual de sexo lésbico.

Henar Conde (traductora).

Barcelona: Laertes, 1996.

En clave gay: todo lo que deberíamos saber.

Barcelona: Egales, 2001.

MIRA, Alberto.

Para entendernos. Diccionario de cultura homosexual, gay y lésbica.

Barcelona: Llibres de l'Índex, 1999.

QUILES, Jennifer.

Más que amigas.

Barcelona: Plaza & Janés, 2002.

RUSSELL, Paul.

100 gays. Una lista ordenada de los gays y las lesbianas más influyentes del pasado y del presente.

Alejandra Devoto (traductora).

Barcelona: Juventud, 1997.

VIÑUALES, Olga.

Identidades lésbicas. Discursos y prácticas.

Barcelona: Bellaterra, 2000.

LITERATURA INFANTIL

BOESCHE, Susanne.

La Martona viu amb l'Eric i en Martí.

Wladimir Padrós (traductor).

Barcelona: Institut Lambda, 1986.

NEWMAN, Leslie.

Paula tiene dos mamás.

Barcelona: Bellaterra, 2003.

RECIO, Carles.

El príncep enamorat.

Barcelona: Llibres de l'Índex, 2001.

LITERATURA JUVENIL

AROLD, Marliese.

Sandra ama a Meike.

Núria Santos (traductora).

Santa Marta de Tormes: Lóguez, 1997.

BAILY, Jaime.

No se lo digas a nadie.

Barcelona: Seix Barral, 1999.

BROWN, Rita Mae.

Frutos de rubí.

Jorge Binaghi (traductor).

Madrid: Horas y Horas, 1995.

CELA, Jaume.

La crida del mar.

Barcelona: La Galera, 1996.

GÓMEZ OJEA, Carmen.

Nunca soñé contigo.

Santa Marta de Tormes: Lóguez, 2000.

LEAVITT, David.

El llenguatge perdut de les grues.

Lluís Comes (traductor).

Barcelona: Columna, 1987.

MOLL, Sònia.

L'últim estrip d'aire.

Barcelona: Cruïlla, 1998.

RIERA, Carme.
Te deix, amor, la mar com a penyora.
Barcelona: Columna, 1998.

SCHIMEL, Lawrence (editor).
Ells s'estimen. Poemes d'amor entre homes.
Dolors Udina (traductora); Jaume Creus (traductor);
Victor Planxat (traductor).
Barcelona: Llibres de l'Index, 1999.

TODÓ, Lluís Maria.
Isaac i els dubtes.
Barcelona: La Magrana, 2003.

TODÓ, Lluís Maria.
El cant dels adéus.
Barcelona: Columna, 2001.

UHLMAN, Fred.
L'amic retrobat.
Dolors Udina (traductora).
Barcelona: Columna, 2002.

UHLMAN, Fred.
L'ànima valenta.
Dolors Udina (traductora).
Barcelona: Columna, 1999.

WARREN, Patricia Nell.
El corredor de fondo.
Montserrat Triviño (traductora).
Barcelona: Egales, 2002.

WHITE, Edmund.
La història particular d'un noi.
Carme Geronès (traductora).
Barcelona: Destino, 1982.

AUTOACCEPTACIÓ. RELATS PERSONALS.

LLOPART, Alfonso.
Salir del armario.
Madrid: Temas de hoy, 2000.

SORIANO, Sonia.
Cómo se vive la homosexualidad y el lesbianismo.
Salamanca: Amarú, 1999.

GENERELO, Jesús; RÍOS, Marcos.
Mi primera vez: 100 historias de amor y erotismo entre hombres.
Barcelona: Ediciones de la Tempestad, 2003.

GIMENO, Beatriz.
Primeras caricias: 50 mujeres cuentan su primera experiencia con una mujer.
Barcelona: Ediciones de la Tempestad, 2002.

SANDERSON, Terry.
¿Entiendes o qué?
David Vázquez (traductor).
Barcelona: Grijalbo, 2001.

FAMÍLIA

ASSOCIACIÓ DE PARES I MARES DE GAIS I LESBIANES; GRUP JOVE DE LA CGL.
Com dir-ho als pares.
Barcelona: Coordinadora Gai Lesbiana.

HERDT, Gilbert; KOFF, Bruce.
Gestión familiar de la homosexualidad.
Victor Pozanco (traductor). Barcelona: Bellaterra, 2002.

RIESENFELD, Rinna.
Papá, mamá, soy gay.
México: Grijalbo, 2000.

HISTÒRIA

BOSWELL, John.
Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad.
Marco Aurelio Galmarini (traductor).
Barcelona: El Aleph, 1998.

FERNANDEZ, Dominique.
El rapto de Ganimedes.
Beatriz Ibarra (traductora).
Madrid: Tecnos, 1992.

HADLEIGH, Boze.
Las películas de gays y lesbianas: estrellas, directores, personajes y críticos.
Núria Pujols (traductora).
Barcelona: Paidós, 1996.

MONDIMORE, Francis Mark.
Una historia natural de la homosexualidad.
Mireille Jaumà (traductora).
Barcelona: Paidós, 1998.

PETIT, Jordi.
25 años más. Una perspectiva sobre el pasado, el presente y el futuro del movimiento de gblt.
Barcelona: Icària, 2003.

SANFELIU, Luz.

Juego de damas: aproximación histórica al homoerotismo femenino.

Málaga: Universidad de Málaga, 1996.

SASLOW, James M.

Ganímedes en el Renacimiento: homosexualidad en el arte y sociedad.

Belén Fortea (traductora).

Hondarribia: Nerea, 1989.

SÉEL, Pierre; LE BITOUX, Jean.

Pierre Séel, deportado homosexual.

José Miguel Marcén (traductor).

Barcelona: Bellaterra, 2001.

SOCIETAT

ALIAGA, Juan Vicente; CORTÉS, José Miguel.

Identidad y diferencia: sobre la cultura gay en España.

Barcelona: Egales, 1997.

BORRILLO, Daniel.

Homofobia.

Barcelona: Bellaterra, 2001.

ERIBON, Didier.

Identidades.

José Miguel Marcén (traductor).

Barcelona: Bellaterra, 2000.

ERIBON, Didier.

Reflexiones sobre la cuestión gay.

Jaime Zulaika (traductor).

Barcelona: Anagrama, 2001.

GUASCH, Óscar (coordinador).

Sociología de la sexualitat.

Barcelona: Pòrtic, 2002.

SULLIVAN, Andrew.

Prácticamente normal: una argumentación sobre la homosexualidad.

Alejandro Palomas (traductor).

Barcelona: Alba, 1999.

VIÑUALES, Olga.

Lesbofobia.

Barcelona: Bellaterra, 2002.

EDUCACIÓ, RECURSOS DIDÀCTICS

ALONSO, Julián; BURGOS, Valentín;

GONZÁLEZ, José Manuel; MONTENEGRO, Manuel.

El respeto a la diferencia por orientación sexual : homosexualidad y lesbianismo en el aula.

Oviedo: Xente Gai Astur, 2002.

CGL. 25 qüestions sobre l'orientació sexual.

Barcelona: Coordinadora Gai Lesbiana, 2000.

COGAM.

La orientación sexual y el sistema educativo español.

Madrid: Colectivo de Lesbianas, Gays, Bisexuales y Transexuales de Madrid.

CRUZ, Carlos de la.

Guía para trabajar en el tiempo libre la diversidad de orientación sexual.

Madrid: Consejo de la Juventud de España, 2001.

JENNINGS, Kevin (editor).

One Teacher in Ten: Gay and Lesbian Educators Tell Their Stories.

Los Angeles: Alyson Publications, 1994.

It's Elementary. És fonamental: parlar de l'homosexualitat a l'escola [vídeo].

Barcelona: Fundació Jaume Bofill

(vídeo serveis de cultura popular), 2001.

Nessuno uguale: adolescenti e omosessualità [vídeo].

Milà: Associazione genitori, parenti e amici di omosessuali.

ALGUNES PEL·LÍCULES PER A ADOLESCENTS

- **Beautiful thing** (Hettie MacDonald, 1996):
història de dos nois adolescents de classe obrera a un barri de Londres, que s'enamoren.
- **Fucking Åmål** (Lukas Moodysson, 1999):
història d'amor entre dues noies adolescents que viuen a un poble suec anomenat Amal.
- **Mi vida rosa** (Alain Berliner, 1997):
què passa quan un nen francès de classe mitjana-alta té claríssim que és una nena?
- **Kràmpack** (CescGay, 2000):
descobriments de l'amor i el sexe per part de dos amics de 15 anys que passen un estiu a la costa catalana.
- **Get Real** (Simon Shore, 1998):
enamorament d'un adolescent obertament gai i un altre d'armaritzat en un col·legi anglès.
- **Billy Elliot** (Stephen Daldry, 2000):
un nen de família obrera anglesa vol ser ballarí. Confrontació amb les expectatives dels pares i controvèrsia respecte els rols de gènere.
- **Stonewall** (Nigel Finch, 1995):
història de la revolta de Stonewall, l'any 1969 a Nova York, considerada l'inici de la reivindicació de drets de lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals.

TÍTOLS PUBLICATS EN AQUESTA COL·LECCIÓ

- Introducció a la diversitat afectiva i sexual
- Educació en el lleure
- Tutoria (2n Cicle d'ESO)
- Treball amb famílies (Guia per al professorat)
- Història antiga i medieval (Batxillerat)
- Història moderna i contemporània (Batxillerat)

Col·lecció creada per:

Aquesta guia s'ha elaborat amb la col·laboració de:

Amb el suport de:

